

УДК 378.035.09

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.13>**О. А. Кузнецов**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6337-3696>*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, технології та
автоматизації металургійних процесів
Українського державного університету науки і технологій*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ФІЛОСОФІЇ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Досягнувши незалежності у 1991 році, Україна отримала лише атрибуту держави – попереду йшов процес розбудови суспільства. Першочерговим завданням було це все наповнити реальним змістом, провести широкомасштабні реформи. Планова модель економіки вже до 90-х років XX століття вичерпала себе. Україна, як і інші республіки пострадянського простору, подалася «у вільне плавання» – маючи економіку у сумному стані та колосальний економічний потенціал. Отримавши державність, Україна фактично почала будувати державу шляхом повільних, часто невдалих і небезболісних реформ. Ці реформи стосувалися державного управління, децентралізації, податкової системи, медицини, освіти.

Одним із кроків на шляху слід вважати 2008 рік, який був проривом у системі вищої освіти, – для вступу до вищих навчальних закладів усі випускники мали пройти зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). Згідно з нововведенням, усі випускники замість складання вступних іспитів у ВНЗ проходили тестування, яке проводили незалежні центри оцінювання якості освіти. За результатами тестування абітурієнт отримував сертифікат, на основі якого подавав документи для вступу до того чи іншого вищого навчального закладу. При цьому абітурієнт мав нагоду спробувати свої сили у конкурсному відборі у кількох ВНЗ. Для кожної спеціальності було визначено відповідні предмети, за якими абітурієнт повинен пройти ЗНО. Водночас, бали, отримані при ЗНО, домінували над оцінками в атестаті.

Впровадження ЗНО дозволило практично ліквідувати корупційну складову та непрозору процедуру складання вступних іспитів в університетах. Перевага ЗНО також полягає в умовах рівного доступу до освіти для всіх, незалежно від матеріальних можливостей та наближення до європейських стандартів освіти.

Суттєві зміни пройшли в методології науки, навчальних дисциплін. Як зазначає Філософський енциклопедичний словник, методологія – «термін, що залежно від контексту може сприйматися в різних значеннях: або як сукупність

методів дослідження, що застосовуються в певній науці, або як вчення про методи пізнання й перетворення дійсності. Розробка проблем методології науки виникає в зв'язку з необхідністю усвідомлення наукою своєї власної природи, принципів і методів, що лежать в основі пізнання дійсності та відтворення її в мисленні» [1, с. 374].

Актуальність теми дослідження. На запитання: «Для чого людині вчитися?» варіантів відповіді досить багато: духовний розвиток, самовдосконалення, можливість отримання спеціальних знань для вдалого працевлаштування та кар'єрного росту, пізнання світових процесів тощо. Теоретично пізнання, гносеології, мета вчення – отримання достовірних знань. Як їх отримати? Щоб відповісти на це питання, згадаймо структуру пізнавального процесу. Вона складається з елементів чуттєвого та раціонального пізнання. Чуттєве пізнання має три форми: відчуття, сприйняття, уявлення.

Призначення навчальної діяльності полягає як у засвоєнні спеціально відібраних знань, досвіду, які виробило людство, так і у вдосконаленні знань, умінь та навичок. З метою раціоналізації прийомів освітньої діяльності, пошуку найкращих способів вирішення освітніх проблем у навчальний процес вводиться загальна дидактика та приватні дидактики, що називаються методиками навчання.

У дидактичній науці об'єкт дослідження – освітній процес. Під останнім розуміють функціонування та розвитку освітньої системи, досягнення соціально значимих цілей і завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечним доказом актуальності даної проблеми є значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, які вивчають різноманітні проблеми методології викладання філософії. Серед українських вчених вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили І. Водянікова, Т. Фатхі [2], З. Курлянд [3], В. Кремень [4], Нагаєв В. [5], Цофнас А. [6], В. Андрущенко, Л. Горбунова [7].

Тематика досліджень досить широка і охоплює значний спектр проблеми. Так, наприклад М. Видриган, відмічає, що «для сприйняття курсу

філософії, потрібно мати відповідну установку на вивчення філософії, без якої викладання філософських ідей не буде мати сенсу. Окрім цього, ще потрібна, по-перше, певна підготовка, щоб розуміти філософську мову, по-друге, високі здібності мислити, що відсутнє все разом або частково у студентів нефілософських спеціальностей, просто широкого загалу, якому насаджується філософська освіта» [8, с. 5].

Продовжуючи цю думку Т. Янкович стверджує, що «філософія як навчальний предмет зазнала змін – перестала бути монологічним предметом, а викладання філософії полягає у читанні першоджерел, відкритих дискусіях за прочитаними матеріалами, проведенні дебатів та вмінні аргументовано висловлювати свою думку, саме ці компетентності можна набути, вибравши для себе філософію. На думку багатьох університетських викладачів, навчання філософії передбачає опанування різносторонніх навичок, які будуть корисними в будь-якій галузі знань, та сприяння розвитку критичного та творчого мислення, збільшення здатності використовування різноманітних стратегій пошуку та вирішення проблем, зокрема нестандартних та унікальних рішень» [9, с. 31].

Метою дослідження є спроба удосконалення та пошук нових методологічних підходів до викладання науки філософії, адаптації їх до особливостей навчання у технічних вищих навчальних закладах України.

Предметом дослідження, на думку автору, є процес навчання філософії, який не зводиться тільки до простого накопичення філософської теорії, а вимагає також постійного глибокого осмислення філософської проблематики – процесу особистісного і чималою мірою творчого. Самостійне мислення неможливе без опори на систематизовані знання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людське життя змінюється із надзвичайною швидкістю. Минуле століття ознаменувалося двома світовими війнами, цілою низкою соціальних революцій, широкомасштабною науково-технічною революцією, рядом подій та відкриттів, що кардинально вплинули на людство. Спостерігаючи всі ці зміни, виникає запитання: чи потрібна філософія на сьогоднішній день? Чи не застаріла ця наука, чи не замінило її практичного значення? Які функції вона виконує? Такі питання цілком правомірні, але відповіді на них дає життя, що змінилося, яке ставить перед сучасною людиною безліч філософських проблем, у тому числі і принципово нових.

Відповідаючи на ці питання, визначимо, що мета дисципліни полягає в тому, що за допомогою філософії формуються навички розумного міркування – самостійного, доказового, кон-

текстуального, критичного – для того, щоб підготувати інтелект до засвоєння нового знання і виховати морально і соціально відповідальну особистість.

У своїй педагогічній діяльності викладач філософії стикається з різними труднощами. Основна з них – це, безумовно, брак часу для ретельного вивчення зазначеної дисципліни. Філософія є обов'язковою дисципліною на всіх факультетах університетів України і на її вивчення відводиться один семестр навчального року, з загальним обсягом 90 годин за навчальним планом. За цей короткий час викладач повинен встигнути розглянути з студентами значний за обсягом філософський матеріал.

Більше того, з введенням надзвичайного стану в регіонах України, перехід викладання на формат онлайн-навчання з'явилася потреба використання засобів з функціями конференцій, в програмі Zoom.

Суттєве скорочення студентської аудиторії внаслідок неможливості користуватися Zoom, комп'ютерними мережами, обмежене забезпечення електроенергією, вимагають від викладача шукати нові можливості здійснювати навчальний процес, виконуючи робочу програму навчальної дисципліни.

Починаючи вивчення курсу, звернемося до «Філософського словника», в якому знаходимо визначення категорії. «Філософія (від грецьк. – любов до мудрості) – особливий різновид духовної культури, призначення якого полягає в осмисленні основ природного і соціального світу, формувань культури і пізнання, людини та її сутності» [1, с. 670].

В інших країнах філософський предмет не позначався грецьким словом. Візьмемо, наприклад, філософію Стародавнього Китаю та Індії. Найважливіше поняття у давньокитайських філософських творах – «дао» (дослівно з китайської мови – «шлях»). «Дао» в «Ши цзіні» (XI ст. до н. е.), що означало моральний і космічний закон, який у ті далекі часи був єдиним для суспільства та природи.

Головним твором, в якому викладені основні постулати конфуціанства є «Аналектика Конфуція» (Лунь Юй), («Бесіди та висловлювання») означає «взаємність» (підкування про людей), «золота середина» (середина в поведінці людей між нестриманістю та обережністю), «людинолюбство» (шанобливість до батьків та поважність до старших братів) [10, с. 14].

У давньоіндійських текстах студенти зустрічаються з багатозначним терміном «брахман» і повинні знати наступні його філософські значення: «стародавній Бог, жрець, священне слово, говорити загадками, рости, бути сильним, витокі всього сущого і несущого, основа світу» [11, с. 29].

Розуміння терміну включає власні наукові та навчальні дисципліни, вперше було вжито Піфагором (VI ст. до н.е.), який стверджував, що людині не слід вважати себе мудрою. Так, ранніх грецьких мислителів називали «мудрецами (софос)», проте, на думку Піфагора, лише боги можуть бути мудримі. «Я не навчаю мудрості, я зцілюю невігластво», – любив повторювати Піфагор [11, с. 45].

Рання грецька філософія характеризувалася як натурфілософія чи космологія. Аристотель у книзі «Метафізика» позначав предмет філософії як і причини суцього. У оригінальних рукописах Аристотеля назви окремих курсів, ймовірно, були відсутні, й хоча подекуди завдяки вміщенню у тексті посиланням можна було встановити «авторські» назви, в інших випадках назви трактатів з'являлись у більш-менш випадковий спосіб. Найбільш яскравим прикладом такої випадкової назви може слугувати «Метафізика»: це була сукупність книг, названих так лише тому, що вони йшли «після фізики» (meta ta Physika) [12, с. 67].

Поняття «метафізика» стало загальним і багатозначним, воно зустрічається у всіх європейських філософських творах з I ст. до нашої ери по теперішній час. Основний філософський зміст його – «вчення про наддосвідчені засади і закони буття». До цього можна додати і «метафізичне мислення», що заперечує саморозвиток буття. Практично у всіх творах філософів є метафізичне вчення, навіть якщо мислителі не знали цього терміну. Наприклад, «метафізика» у Платона – це метод пізнання, у філософів епохи Відродження – «цариця наук», у І. Канта – систематичне знання, виведене з чистого розуму. Г.В.Ф. Гегель вперше протиставив «метафізику» та «діалектику» як два різні філософські методи [13, с. 30–31].

У наступні часи мислителі по-різному визначали предмет філософії: для представників позитивістської філософії (XIX–XX ст.) – це наука; екзистенціалізму (XX ст.) – існування, сутність людини; американської філософії прагматизму (XIX–XX ст.) – діяльність, здоровий глузд.

Наступною проблемою у викладанні філософії є багатозначність філософських термінів, оскільки сучасний філософський апарат формувалася протягом довгого часу, протягом століть. Викладачеві доводиться багато уваги приділяти з'ясуванню значення філософських термінів, категорій, понять, щоб студенти могли правильно розуміти філософські твори. Практика свідчить, що найбільш розумним засобом пояснення термінів залишається саме академічна лекція, можливості якої в наслідок вищезазначених проблем, значно скоротилися.

Важливе завдання при викладанні філософських дисциплін у вищих навчальних закладах

України полягає в тому, щоб навчити студентську молодь самостійно осмислювати зміст філософських творів класиків філософської думки, які складають основу філософських знань, не зважаючи на те, що навчальний процес забезпечений великою кількістю навчальних посібників, підручників, енциклопедичних видань. Видається необхідним радити студентам конспектувати оригінальні твори, надавати консультації щодо правил конспектування, допомагати визначити головні та другорядні тези філософських першоджерел. Складання конспектів також є гарною підмогою у підготовці до контрольних заходів – заліків та іспитів.

Розглядаючи питання методологічних особливостей викладання курсу філософії в технічних вищих навчальних закладах, доречно звернути увагу на самостійну роботу студентів, їхню самоосвіту. Важливо усвідомити, що якісна освіта можлива лише разом із самоосвітою – самостійною, систематичною роботою людини щодо засвоєння та закріплення знань, умінь, навичок. Без такої постійно здійснюваної самостійної роботи неможлива ефективна та якісна освіта майбутнього фахівця вітчизняної промисловості.

Зазначимо, що здатність студентів до самоосвіти розвивають педагоги на всіх ступенях навчання, починаючи вже зі шкільної лави, продовжуючи під час навчання в університеті з першого курсу. Особливу роль в цьому відводиться семінарським та іншим практичним заняттям, які мають бути своєрідним полігоном, на якому майбутні фахівці формують професійні вміння й навички. До того ж участь студентів у цих заняттях забезпечує оптимальні умови для інтелектуального розвитку особистості, оволодіння раціональними методами та прийомами практичної науково-дослідницької діяльності, формування соціальної зрілості, активності майбутніх фахівців.

Розробка методичних вказівок, видів та форм проведення семінарських занять, вимоги до їх організації та підготовки мають всі вищі навчальні заклади України [14], але на жаль, слід констатувати сталу тенденцію скорочення часу на проведення цих видів навчання. Більш того, згадуються часи, коли у вузах України проводилося викладання цілого комплексу філософських дисциплін, а саме таких курсів, як «Логіка», «Етика», «Естетика», «Онтологія», «Теорія пізнання», «Соціальна філософія», «Філософія та методологія науки», «Історія зарубіжної філософії», «Історія української філософії», «Філософія науки», «Філософія хімії». За такий короткий час, що відведений на семінари, не завжди виходить розібрати ази філософії, пояснити термінологію, що вже говорити про поглиблене вивчення чи «переформатування» стилю мислення студентів.

Праця викладача складна та відповідальна. Окрім звичайного навчального процесу: лекцій, семінарських занять, консультацій, перевірки контрольних робіт, заліків та іспитів – викладачі працюють над новими лекційними курсами, керують студентськими науковими гуртками, організовують олімпіади, задіяні в агітаційній роботі серед випускників шкіл і коледжів, виступають з доповідями на наукових конференціях та семінарах. До обов'язків викладачів входять підготовка та публікація програм нових курсів лекцій та семінарських занять, видання навчальних посібників, монографій та наукових статей. Робота викладача потребує щоденної напруги всіх інтелектуальних та фізичних сил, проте є вкрай цікавою та важливою.

Висновки. Таким чином, під методологічним підходом розуміємо сукупність провідних ідей, що визначає загальну наукову світоглядну позицію дослідника, вихідний принцип, ключову його наукову позицію та фундаментальні переконання, які становлять основу його методологічної компетентності та дослідницької культури сучасних методологічних підходів, зокрема.

В цілому аналіз та подальше дослідження методики викладання навчальної дисципліни філософія залишаються не тільки актуальними для сучасної педагогіки вищої освіти, але вона потребує також подальших наукових досліджень і розробок. Кожен методологічний підхід сприяє досягненню мети формування студентів як творчих суб'єктів у системі технічної освіти. Як засвідчує практика, сфера «втручання філософії» в науково-технічний процес постійно потребує удосконалення методики викладання дисципліни, що сприяє формуванню філософського мислення, філософської свідомості майбутніх фахівців інженерно-технічної галузі.

Література

1. Йолон П. Методологія науки. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 374.
2. Водянікова І. Ф., Фатхі Т. Б. Методика викладання філософії для магістрів філософів: Навчальний посібник. Ростов-наДону : Південний федеральний університет, 2008. 102 с.
3. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навчальн. пос. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова. К: Знання, 2007. 495 с.
4. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : монографія / М. Михальченко, В. Андрущенко, О. Бульвінська [та ін.]; редкол. : В. Кремень (голова) [та ін.]; рец. : І. Надольний, О. Нельга. Київ: Педагогічна думка, 2007. 223 с.
5. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. Київ : Центр навч. літ., 2007. 230 с.
6. Цофнас А.Ю. Гносеология: учебное пособие. Изд. 2-е, испр. И доп. Одеса : Наука и техника, 2011. 248 с.
7. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття : монографія / В. Андрущенко, Л. Горбунова, Л. Зязюн [та ін.]; редкол.: В. Кремень (голова) [та ін.]; рец. : І. Бичко, Г. Онкович. Київ : Педагогічна думка, 2007. 350 с.
8. Видриган М. В. Методика викладання філософії: Навчальний посібник. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького 2020. 180 с.
9. Янкович Т. Навколо філософії: європейський досвід онлайн-курсів. Тези звітної наукової конференції філософського факультету / Відп. за випуск Л. Рижак, Г. Шипунов. Львів, 2019. С.31.
10. Кудря І. Практична філософія конфуціанства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філософські науки*. Т. 29 (68), № 1, 2018, С. 19–24.
11. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.
12. Тихолаз А. «Метафізика» Арістотеля: її склад та історична доля. С. 41. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f6466efb-2bf5-42a7-8225-330a33dd0d18/content> (дата звернення: 24.02.2025).
13. Філософія: навчально-методичний посібник для студентів ЗДІА всіх спеціальностей всіх форм навчання / Макушинська Г. П., Калюжний В. С., Товарищенко В. О. та ін.; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2018. С. 30–31.
14. Жмайлов В. М., Лисенко Н.П. Види та форми семінарських занять, вимоги до їх організації та проведення. Практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, консультації, колоквіуми. Методичні рекомендації. Суми, 2013. РВВ, Сумський національний аграрний університет, 20 с.

Анотація

Кузнецов О. А. Методологічні особливості викладання курсу філософії у вищих технічних навчальних закладах України. – Стаття.

Відповідаючи на питання, в чому сенс навчання, навіть людині треба вчитися, навіть людині вивчати філософію, визначимо, що мета дисципліни полягає в тому, що за допомогою філософії формуються навички розумного міркування – самостійного, доказового, контекстуального, критичного – для того, щоб підготувати інтелект до засвоєння нового знання і виховати морально і соціально відповідальну особистість.

Метою дослідження є спроба удосконалення та пошук нових методологічних підходів до викладання науки філософії, адаптації їх до особливостей навчання у технічних вищих навчальних закладах України.

Предметом дослідження, на думку автора, є процес навчання філософії, який не зводиться тільки до простого накопичення філософської теорії, а вимагає також постійного глибокого осмислення філософської проблематики – процесу особистісного і чималою мірою творчого. Самостійне мислення неможливе без опори на систематизовані знання.

У своїй педагогічній діяльності викладач філософії стикається з різними труднощами. Основна з них – це, безумовно, брак часу для ретельного вивчення зазначе-

ної дисципліни. Філософія є обов'язковою дисципліною на всіх факультетах університетів України і на її вивчення відводиться один семестр навчального року, з загальним обсягом 90 годин за навчальним планом. За цей короткий час викладач повинен встигнути розглянути з студентами значний за обсягом філософський матеріал.

Більше того, з введенням надзвичайного стану в регіонах України, перехід викладання на формат онлайн-навчання, з'явилася потреба використання засобів з функціями конференцій, в програмі Zoom.

Суттєве скорочення студентської аудиторії внаслідок неможливості користуватися Zoom, комп'ютерними мережами, обмежене забезпечення електроенергією вимагають від викладача шукати нові можливості продовжувати навчальний процес, виконуючи робочу програму навчальної дисципліни.

Одними з найбільш складних та важливих етапів викладання даної дисципліни слід вважати знайомство студентів з основними поняттями філософської науки, починаючи з самого терміну («філософія», «метафізика»), з'ясування значень багатозначних термінів, що важливо для самостійного вивчення філософських творів, які вивчаються в значному об'ємі. Показано, що найкращому розумінню філософських першоджерел сприяє конспектування творів стародавніх та сучасних філософів. Вказуються різні підходи до викладання філософії залежно від наукового спрямування (гуманітарного, природничо-наукового) факультету вузу.

Висновки. Таким чином, під методологічним підходом розуміємо сукупність провідних ідей, що визначає загальну наукову світоглядну позицію дослідника, вихідний принцип, ключову його наукову позицію та фундаментальні переконання, які становлять основу його методологічної компетентності та дослідницької культури сучасних методологічних підходів, зокрема.

В цілому аналіз та подальше дослідження методики викладання навчальної дисципліни філософія залишаються не тільки актуальними для сучасної педагогіки вищої освіти, але вона потребує також подальших наукових досліджень і розробок. Кожен методологічний підхід сприяє досягненню мети формування студентів як творчих суб'єктів у системі технічної освіти. Як засвідчує практика, сфера «втручання філософії» в науково-технічний процес постійно потребує удосконалення методики викладання дисципліни, що сприяє формуванню філософського мислення, філософської свідомості майбутніх фахівців інженерно-технічної галузі.

Ключові слова: філософія, мораль, особистість, інтелект, університет, комп'ютерні мережі, першоджерела, енциклопедичні видання.

Summary

Kuznetsov O. A. Methodological features of teaching a philosophy course in higher technical educational institutions of Ukraine. – Article.

Answering the question of what is the meaning of learning, why a person needs to learn, why a person should study philosophy, we will determine that the goal of the discipline is that with the help of philosophy, the skills of rational reasoning are formed – independent, evidential,

contextual, critical – in order to prepare the intellect for the assimilation of new knowledge and to educate a morally and socially responsible personality.

The purpose of the study is an attempt to improve and search for new methodological approaches to teaching the science of philosophy, adapting them to the peculiarities of training in technical higher educational institutions of Ukraine.

The subject of the study, according to the author, is the process of teaching philosophy, which is not reduced only to the simple accumulation of philosophical theory, but also requires constant deep understanding of philosophical issues – a personal and largely creative process. Independent thinking is impossible without relying on systematized knowledge.

In his pedagogical activity, a philosophy teacher faces various difficulties. The main one is, of course, the lack of time for a thorough study of the specified subject. Philosophy is a mandatory subject only at all faculties of universities of Ukraine and one semester of the academic year is allocated for its study, with a total of 90 hours according to the curriculum. During this short time, the teacher must have time to consider with students a significant amount of philosophical material.

Moreover, with the introduction of a state of emergency in the regions of Ukraine, the transition of teaching to the format of online learning has necessitated the use of tools with conference functions, in the Zoom program.

A significant reduction in the student audience as a result of the inability to use Zoom, computer networks, and limited electricity supply require the teacher to look for new opportunities to continue the educational process while fulfilling the working program of the academic discipline.

One of the most difficult and important stages of teaching this discipline should be considered to be familiarizing students with the basic concepts of philosophical science, starting from the term itself («philosophy», «metaphysics»), clarifying the meanings of multi-valued terms, which is important for independent study of philosophical works, which are studied in a significant volume. It is shown that the best understanding of philosophical primary sources is facilitated by taking notes on the works of ancient and modern philosophers. Different approaches to teaching philosophy are indicated depending on the scientific direction (humanities, natural sciences) of the university faculty.

Conclusions. Thus, by methodological approach we mean a set of leading ideas that determine the general scientific worldview of the researcher, the initial principle, his key scientific position and fundamental beliefs that form the basis of his methodological competence and research culture of modern methodological approaches, in particular.

In general, the analysis and further study of the methodology of teaching the academic discipline of philosophy remain not only relevant for modern pedagogy of higher education, but it also requires further scientific research and development. Each methodological approach contributes to the achievement of the goal of forming students as creative subjects in

the system of technical education. As practice shows, the sphere of «philosophy intervention» in the scientific and technical process constantly requires improvement of the methodology of teaching the discipline, which contributes to the formation of philosophical thinking,

philosophical consciousness of future specialists in the engineering and technical field.

Key words: philosophy, morality, personality, intellect, university, computer networks, primary sources, encyclopedic publications.